

Zdzisław Bartkowicz*, Agnieszka Wróbel-Chmiel**

*Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie[bezzet@wp.pl];

**Uniwersytet Rzeszowski[a.wrobel_chmiel@interia.pl]

Postawy rodzicielskie matek i ojców odbywających karę pozbawienia wolności

Abstrakt: W artykule dokonano analizy postaw rodzicielskich matek i ojców odbywających karę pozbawienia wolności. Porównano postawy 50 kobiet i 50 mężczyzn, będących rodzicami małoletnich dzieci do 18 roku życia, którzy wychowywali je przed osadzeniem i utrzymują z nimi systematyczny kontakt również w trakcie pobytu w zakładzie karnym. W Kwestionariuszu Postaw Rodzicielskich M. Płopy skazani ojcowie osiągnęli wyniki na poziomie wysokim w podskali wymagania, natomiast wyniki niskie w zakresie postawy autonomii i ochraniania. Z kolei skazane matki wykazują wyraźną tendencję do przyjmowania względem dzieci postawy nadmiernie ochraniającej i niekonsekwentnej. Nasilenie poszczególnych postaw rodzicielskich zależy od rodzaju popełnionego przestępstwa. Sprawcy przestępstw przeciwko rodzinie w porównaniu z pozostałymi rodzicami w istotnie mniejszym stopniu akceptują swoje dzieci oraz są wobec nich istotnie bardziej wymagający. Wyniki badań wyraźnie wskazują, że respondenci niewłaściwie pełnią role rodzicielskie, co prawdopodobnie zaburza wzajemne relacje w ich rodzinach. Zasugerowano, że w pracy penitencjarnej ze skazanymi rodzicami powinno się prowadzić kompleksową i systematyczną diagnozę postaw rodzicielskich oraz podnosić ich świadomość pedagogiczną m.in. poprzez kształtowanie umiejętności komunikacji z dzieckiem, właściwego doboru kar i nagród, okazywania uczuć.

Słowa kluczowe: postawy rodzicielskie skazanych, przemoc w rodzinie, skazani za przemoc w rodzinie, pedagogizacja skazanych

Wprowadzenie

Rodzina jest miejscem, w którym dziecko zdobywa pierwsze doświadczenia, poznaje świat wartości, uczy się wzorców postępowania i reagowania emocjonalnego. Osobowość jednostki kształtują świadome i nieświadome oddziaływania wychowawcze rodziców, na które składają się przede wszystkim postawy rodzicielskie (Sikora D., 2010).

Przebywanie jednego lub obojga rodziców w izolacji penitencjarnej w sposób oczywisty utrudnia realizację ról rodzicielskich. Skutki kary pozbawienia wolności są niezwykle dotkliwe i długotrwałe zarówno dla samego skazanego jak i dla jego rodziny. Moment umieszczenia w zakładzie karnym staje się momentem kluczowym w życiu osadzonej matki lub ojca – od teraz wszystkie ich aktywności zaczynają podlegać stałej kontroli, również te związane z życiem rodzinnym i kontaktami z najbliższymi (Zajęcka B., 2007). Wiąż przebywającej w zakładzie karnym matki lub ojca z dzieckiem jest dwustronna. Ograniczenie kontaktów dziecka z rodzicem oraz zachwianie naturalnej więzi przywiązania, mogą prowadzić do wystąpienia u dziecka zaburzeń psychoemocjonalnych oraz trudności w funkcjonowaniu społecznym w późniejszym okresie życia. Pozbawienie wolności ojca lub matki oznacza dla dziecka utratę ważnej i znaczącej osoby. Zerwanie więzi rodzicielskiej także dla rodzica może mieć negatywne skutki, pojawiające się najczęściej w postaci trudności na tle emocjonalnym (Adamska E., Wawrzyk M., Owsianka D., 2009).

W celu złagodzenia przykrych dolegliwości uwięzienia i przeciwdziałania procesowi prizonizacji, personel więzienny ma za zadanie kształtować i podtrzymywać kontakty skazanych z bliskimi. W Kodeksie karnym wykonawczym (Dz. U. z 1997r. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.) wyrażona została potrzeba inicjowania, podtrzymywania i zacieśniania więzi uczuciowej skazanych z dziećmi (art. 87a § 1 k.k.w.). Działania te powinny być realizowane poprzez umożliwienie dodatkowych widzeń z dzieckiem (art. 105a § 3 k.k.w.), zobowiązanie do wywiązywania się z obowiązków alimentacyjnych oraz świadczenie pomocy materialnej dzieciom, a także współdziałanie z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, w których te dzieci przebywają (art. 87a § 1 k.k.w.). Przywołane powyżej regulacje dotyczą w równym stopniu zarówno kobiet jak i mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności.

Matki i ojców odbywających karę pozbawienia wolności charakteryzuje różny stopień niedostosowania społecznego. W założonych przez nich rodzinach często występuje kumulacja niekorzystnych czynników, świadczących o ich dysfunkcjonalności. Zgodnie

z teorią Susan Forward (1992), mamy tu do czynienia ze swoistą cyklicznością toksycznych zachowań, przekazywaniem z pokolenia na pokolenie wyuczonych w dzieciństwie schematów postępowania. Dzieci rodziców zaburzonych, w wieku dorosłym cierpią na podobne zaburzenia i przejawiają podobnie niewłaściwe sposoby zachowania. Wzorce negatywnych zachowań są - z kolei - przejmowane przez ich dzieci i w ten sposób cykl się powtarza.

Problem dysfunkcjonalności rodziny analizowany jest również przez przedstawicieli koncepcji systemów rodzinnych, zgodnie z którą rodzinę należy traktować w sposób całościowy. Każdy członek rodziny jest częścią całego systemu rodzinnego i to, czego doświadcza i jak się zachowuje rzutuje w pewnym stopniu na pozostałych członków. W związku z tym przejawem dysfunkcjonalności rodziny może być pojedynczy sygnał czy pojedyncze zachowanie pochodzące od jednego jej członka. Według teorii systemowej, rodziny dysfunkcjonalne charakteryzują wyraźne zaburzenia wzajemnych interakcji (Bradshaw J., 1994). Uzasadnione zatem wydają się obawy, że w rodzinach przestępczych na skutek braku pozytywnych autorytetów i obecność niewłaściwych wzorców, wychowywane są kolejne pokolenia młodych ludzi łamiących prawo. Należy przy tym pamiętać, że moment przyjścia matki lub ojca do zakładu karnego w celu odbycia kary, nie oznacza, że przestają oni pełnić rolę rodzica., Mimo przebywania w izolacji penitencjarnej osoby osadzone uczestniczą w wychowaniu swoich dzieci, co odbywa się za pośrednictwem rozmów telefonicznych, korespondencji, widzeń, a niekiedy i systemu przepustkowego. Ich oddziaływania wychowawcze będą również kontynuowane po opuszczeniu przez nich zakładu karnego. Dla wielu skazanych matek i ojców dzieci i ich przyszłość mogą się stać sensem życia, motywując do zmiany swojego postępowania.

W brytyjskich badaniach dotyczących relacji skazanych z rodziną i dziećmi podczas odbywania kary pozbawienia wolności ujawniono, że wsparcie ze strony rodzin i systematyczne kontakty z dziećmi w odczuciu wielu skazanych skutecznie powstrzymywały ich przed powrotem do przestępstwa (Williams K., Papadopoulou V., Booth N., 2012).

Większość badań nad postawami rodzicielskimi w kontekście przestępczości i resocjalizacji dotyczy rodzin pochodzenia przestępców, zaś próby ukazania przestępcy w roli rodzica należą do niezwykle rzadkich, a w dodatku koncentrują się one tylko na uwięzionych matkach. Kwestia postaw rodzicielskich pozbawionych wolności ojców pozostaje zatem całkowicie w sferze domysłów i hipotez .

Postawy rodzicielskie matek i ojców w retrospektywnej ocenie przestępców i nie-przestępców prezentują badania przeprowadzone przez E. Olszewską. Zauważyła ona, że skazani mężczyźni zdecydowanie częściej niż grupa porównawcza postrzegają swoje matki i ojców jako osoby, w których zachowaniu dominują postawy nadmiernych wymagań i nadopiekuńczości. Z kolei w opinii mężczyzn nieskazanych, ich matki i ojcowie wykazywali cechy świadczące o postawie akceptacji i autonomii (Olszewska E., 2012). Postawy rodzicielskie skazanych matek stały się z kolei przedmiotem badań E. Piotrów, która doszła do wniosku, że większość osadzonych kobiet akceptuje swoje dzieci, ale przy tym prezentuje postawy nadopiekuńcze, a połowa z nich przejawia również brak autonomii w oddziaływaniach wychowawczych wobec dzieci (Piotrów E., 2009). Podobne spostrzeżenia wynikają z badań A. Latoś, która opracowała studia przypadków kobiet – zabójczyń dzieci. Na ich podstawie autorka stwierdziła, że żadna z badanych kobiet nie była przygotowana do roli matki i wszystkie prezentowały niewłaściwe postawy rodzicielskie, przede wszystkim postawę górowania nad dzieckiem oraz postawę nadmiernego dystansu w kontakcie z dzieckiem. Wszystkie badane skazane stosowały również różnorodne formy przemocy wobec swoich dzieci, w postaci zaniedbania, bicia, popychania, głodzenia, szarpania, krzyków, itp. (Latoś A., 2012).

Badania nad postawami rodzicielskimi uwięzionych rodziców, przyjmowanymi przez nich stylami wychowawczymi, a także nad stosowaniem kar i nagród w wychowaniu dzieci, mogą być punktem wyjścia w projektowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych ukierunkowanych na poprawę ich wychowawczych kompetencji. Kształtowanie i wzmacnianie pozytywnych postaw rodzicielskich osób skazanych oraz korygowania postaw niewłaściwych stwarza szanse, że po opuszczeniu zakładu karnego będą w stanie właściwie pełnić rodzicielskie role, a być może także naprawić popełnione wcześniej błędy.

Badania własne

Przedmiotem prezentowanych badań są postawy rodzicielskie matek i ojców odbywających karę pozbawienia wolności. W badaniach wykorzystano kwestionariusz ankiety (w celu zebrania danych społeczno-demograficznych oraz poznania relacji badanych z dziećmi) oraz Skalę Postaw Rodzicielskich autorstwa Mieczysława Plopy (wersja dla rodziców), która zawiera po 50 stwierdzeń dla matki i dla ojca ocenianych przez każde z nich na skali 5-stopniowej. Poszczególne stwierdzenia przyporządkowane są do pięciu skal,

mierzących postawy rodzicielskie: akceptacji-odrzućenia, autonomii, nadmiernego ochraniania, nadmiernych wymagań, niekonsekwencji (Plopa M., 2008).

Badania miały na celu odpowiedzieć na pytanie: czy i w jakim stopniu płeć oraz kwalifikacja prawna czynów popełnionych przez rodziców pozbawionych wolności różnicują nasilenie poszczególnych postaw rodzicielskich? W odpowiedzi na tak sformułowany problem można założyć, że skazani ojcowie mają bardziej niekorzystne wychowawczo postawy rodzicielskie niż matki. Przypuszcza się także, że niewłaściwe postawy wychowawcze są bardziej nasilone u rodziców skazanych za przestępstwa przeciwko rodzinie niż u pozostałych osadzonych rodziców.

Badania zostały przeprowadzone w dwóch jednostkach penitencjarnych przeznaczonych dla mężczyzn (Zakład Karny w Łupkowie, Oddział Zewnętrzny w Moszczańcu) oraz w Areszcie Śledczym w Nisku, w którym karę pozbawienia wolności odbywają kobiety. Badaniom poddano 59 mężczyzn (z dwóch typowych oddziałów penitencjarnych), odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego typu półotwartego oraz 53 kobiety, również odbywające karę w zakładzie karnym typu półotwartego. Po wstępnej weryfikacji wypełnionych ankiet, 12 z nich odrzucono ze względu na niekompletność lub nierzetelność wypowiedzi. Ostatecznie do analizy zakwalifikowano 100 ankiet (po 50 ankiet z obu grup). Dobór respondentów do badań był celowy, a zastosowanym kryterium było bycie matką lub ojcem przynajmniej jednego małoletniego dziecka (do 18 roku życia). Na podstawie deklaracji osób badanych ustalono, że uczestniczyli oni w wychowaniu swoich dzieci przed osadzeniem i obecnie także utrzymują z nimi systematyczny kontakt w postaci rozmów telefonicznych, korespondencji, wideł i systemu przepustkowego.

Średnia wieku badanych mężczyzn wynosi 35, 44 lat ($s=5,82$), a kobiet – 32, 64 lat ($s=6,14$). Różnica wieku między mężczyznami, a kobietami wynosząca 2,8 lat jest nieistotna statystycznie. Nie zauważono istotnych różnic między ojcami i matkami w zakresie struktury rodziny własnej. Blisko połowa badanych rodziców deklaruje funkcjonowanie w rodzinie pełnej: naturalnej (31%) bądź zrekonstruowanej (16%). Należy zaznaczyć, że choć objęci badaniem skazani posiadają dzieci, to znaczna część z nich (42 %) nie założyła formalnych rodzin, żyjąc w związkach konkubenckich (kobiety – 40%, mężczyźni – 44%).

Skazani mężczyźni są nieco lepiej wykształceni niż kobiety – połowa z nich legitymuje się wykształceniem zawodowym. Kobiety natomiast najczęściej mają ukończoną jedynie szkołę podstawową (40%). 1/5 zarówno kobiet jak i mężczyzn deklaruje posiadanie wykształcenia średniego. W badanej grupie jedna kobieta i jeden mężczyzna ukończyli studia wyższe.

Tabela 1. Ilość dzieci posiadanych przez badanych

Ilość dzieci	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Jedno dziecko	15	30	17	34	32	32
Dwoje dzieci	12	24	20	40	32	32
Troje dzieci	15	30	9	18	24	24
Czworo dzieci (i więcej)	8	16	4	8	12	12
Ogółem	50	100	50	100	100	100

Skazane kobiety zdecydowanie częściej niż mężczyźni posiadają dzieci z dwóch lub kilku różnych związków (64%), gdy tymczasem większość skazanych ojców deklaruje, iż ich wszystkie dzieci pochodzą wyłącznie z jednego związku (82%). Blisko połowa badanych matek posiada liczne potomstwo – 30% kobiet deklaruje wychowywanie trójki dzieci oraz 16% kobiet posiada czworo lub więcej potomstwa. Skazani ojcowie natomiast najczęściej wychowują jedno lub dwoje dzieci.

Tabela 2. Kwalifikacja prawna czynów popełnionych przez badanych

Kwalifikacja prawna czynu	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Przestępstwa przeciwko mieniu	19	38	17	34	36	36
Przestępstwa przeciwko rodzinie	21	42	23	46	44	44
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	7	14	5	10	12	12
Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności	1	2	2	4	3	3
Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji	2	4	3	6	5	5
Ogółem	50	100	50	100	100	100

Czyny karalne popełnione przez badanych zostały przyporządkowane do 5 kategorii przestępstw (tab. 2), zgodnie z obowiązującym Kodeksem Karnym. Czyny najczęściej popełniane zarówno przez osadzone kobiety jak i mężczyzn to przestępstwa przeciwko

rodzinie (44%) oraz przestępstwa przeciwko mieniu (36%). Analizując pierwszą ze wspomnianych kategorii przestępstw, za które zostali skazani badani należy zaznaczyć, iż:

- mężczyźni ponoszą odpowiedzialność karną najczęściej za znęcanie się nad rodziną (art. 207 KK) oraz uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego (art. 209 KK);
- kobiety zaś odbywają karę pozbawienia wolności za porzucenie dziecka (art. 210 KK) oraz znęcanie się nad dziećmi (art. 207 KK).

12% badanych to sprawcy czynów przeciwko życiu i zdrowiu (kobiety – 14%; mężczyźni – 10%). Warto nadmienić, że w grupie tej znalazły się cztery matki skazane za sprawowanie opieki nad dziećmi będąc pod wpływem alkoholu oraz dwie kobiety odbywające karę pozbawienia wolności za dzieciobójstwo.

Wyniki badań

Poniżej zostaną ukazane wyniki uzyskane przez uwięzionych rodziców w Skali Postaw Rodzicielskich autorstwa Mieczysława Plopy. Wyniki te przeliczono według norm stenowych, oddzielnych dla kobiet i mężczyzn. Istotność różnic między grupami sprawdzono nieparametrycznym testem U Manna-Whitneya. Podstawą zastosowania tego testu (jako alternatywy dla testu t-Studenta) było odrzucenie założenia o normalności rozkładu, co wynikało z zastosowania testu Shapiro-Wilka, rekomendowanego w przypadku porównywania grup liczących do 100 osób (Jurek K., 2011).

Tabela 3. Płeć rodziców a ich postawy rodzicielskie (wyniki w stenach)

Postawa	Kobiety (N = 50)		Mężczyźni (N = 50)		Różnice x-x	Z	P
	x	s	x	s			
Akceptacja – Odrzucenie	5,34	2,89	4,96	2,99	0,38	0,726	0,468
Wymagania	4,64	2,39	6,74	2,00	2,10	4,360	0,000***
Autonomia	4,48	2,83	4,24	2,45	0,24	0,234	0,815
Niekonsekwencja	6,88	2,03	5,36	2,34	1,52	3,213	0,001***
Ochronianie	6,52	2,70	4,68	2,28	1,84	3,558	0,000***

*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001

Postawy rodzicielskie skazanych matek i ojców prezentują się w sposób następujący (tab. 3):

- ojcowie uzyskali wyniki istotnie wyższe niż matki w podskali wymagania ($p < 0,001$);
- matki uzyskały wyniki istotnie wyższe niż ojcowie w podskali ochraniań ($p < 0,001$) oraz w podskali niekonsekwencji ($p < 0,001$).

Cechą charakterystyczną badanych ojców jest zatem stawianie zwiększonych wymagań swoim dzieciom. W omawianej podskali uzyskali oni bowiem średnio wynik 6,74 stena, który jest o 1,24 wyższy od środka skali, czyli od stena 5,5. Zwiększone wymagania skazanych ojców ilustrują ich przekonania pedagogiczne: tylko wysokie wymagania wychowawcze i ich egzekwowanie pozwoli pomyślnie przygotować dzieci do trudności na jakie napotkają w dorosłym życiu.

Z kolei skazane matki cechuje przede wszystkim poczucie braku umiejętności radzenia sobie z dzieckiem. Trudno jest im ocenić, kiedy powinny być stanowcze wobec dziecka, a kiedy mu ustąpić. Większość ich zachowań uzależniona jest od aktualnego nastroju czy samopoczucia. Uzyskane przez nich wyniki, sytuujące się na poziomie 1,33 stena powyżej środka skali, świadczą o znacznym nasileniu postawy niekonsekwentnej ($x = 6,88$). Zmienność kobiet w oddziaływaniach wychowawczych wobec dzieci może wynikać z braku dojrzałości i nieprzygotowania do roli matki. Oprócz tego badane skazane zachowują się w sposób nadmiernie ochraniający względem swoich dzieci. Przejawiają one skłonność do przesadnej troski i niepokoju, uzyskując wyniki o około 1 sten wyższe od środka skali, czyli od stenu 5,5 ($x = 6,52$). Wykazana w kwestionariuszu nadopiekuńczość matek-więźniarek może być w pewnym stopniu rezultatem rozłąki z rodziną, powodującej martwienie się losami dzieci pozostawionych na wolności.

W zakresie postawy akceptacji i postawy autonomii różnice między grupami są nieistotne statystycznie. Cała badana populacja, zarówno matki jak i ojcowie w podobnym stopniu akceptują swoje dzieci uzyskując wyniki mieszczące się w przedziale 5-6 stenów, które według Plopy można uznać za „przeciętne, typowe dla większości polskich rodziców” (Plopa M., 2008, s.375). Z kolei w podskali dotyczącej autonomii obie badane grupy skazanych rodziców uzyskały wyniki niższe o około 1 sten od środka skali stenowej, czyli stenu 5,5 (ojcowie o 1,26 stena, a matki o 1,02 stena poniżej środka skali), świadczące o skłonności do narzucania dziecku swojego zdania oraz nierozumieniu jego naturalnej potrzeby samodzielności i niezależności.

Tabela 4. Kwalifikacja prawna czynu a postawy rodzicielskie skazanych (wyniki w stenach)

Postawa		Przestępstwa przeciwko rodzinie		Przestępstwa pospolite		Różnice	Z	P
		x	s	x	s	x-x		
Akceptacja– Odrzucenie	K	3,14	1,15	6,93	2,26	3,79	4,437	0,000***
	M	3,30	1,36	6,37	2,27	3,07	3,635	0,000***
Wymagania	K	5,90	1,86	3,72	2,34	2,18	3,067	0,002**
	M	7,39	2,21	6,18	1,66	1,21	2,534	0,011*
Autonomia	K	3,47	2,56	5,20	2,83	1,73	2,180	0,029*
	M	4,08	1,62	4,37	2,03	0,29	0,433	0,665
Niekonsekwencja	K	7,00	1,70	6,79	2,27	0,21	0,020	0,984
	M	5,17	2,03	5,51	1,87	0,34	0,493	0,622
Ochronianie	K	4,47	1,71	8,00	1,46	3,53	4,227	0,000***
	M	4,13	2,18	5,14	2,21	1,01	1,465	0,143

*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001

W tabeli 4. przedstawiono rozkład wyników w zakresie postaw rodzicielskich skazanych kobiet i mężczyzn ze względu na rodzaj popełnionego przez nich przestępstwa. Badanych podzielono na dwie kategorie: sprawców przestępstw przeciwko rodzinie (21 kobiet i 23 mężczyzn) i sprawców innych przestępstw, nie związanych bezpośrednio z rodziną, tj.: przeciwko mieniu, przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (29 kobiet i 27 mężczyzn).

W oparciu o uzyskane wyniki ustalono, że kobiety skazane za przestępstwa przeciwko rodzinie w porównaniu z pozostałymi badanymi matkami:

- odznaczają się istotnie niższym stopniem akceptacji swoich dzieci ($p > 0,001$),
- są istotnie bardziej wymagające wobec dzieci ($p < 0,01$),
- mają istotnie większe problemy z zapewnieniem dzieciom właściwego zakresu rozumnej swobody i autonomii ($p < 0,05$),
- w istotnie mniejszym stopniu ochraniają swoje dzieci ($p < 0,001$).

Z porównania ojców odbywających karę pozbawienia wolności za czyny skierowane przeciwko rodzinie oraz pozostałych skazanych mężczyzn wyłaniają się prawidłowości podobne do wyłonionych w grupie kobiet. Okazało się, że sprawcy przestępstw przeciwko rodzinie:

- w istotnie mniejszym stopniu akceptują swoje dzieci ($p < 0,001$),
- mają wobec dzieci istotnie większe wymagania ($p < 0,05$).

Odrzucanie emocjonalne swoich dzieci jest – w świetle uzyskanych wyników – charakterystyczną cechą zarówno matek jak i ojców winnych przestępstw przeciwko rodzinie. W podskali akceptacja-odrzućenie uzyskują oni średnie wyniki niewiele przewyższające trzeci sten (3,14 w przypadku kobiet a 3,30 w przypadku mężczyzn), co wskazuje, że mają oni poważne trudności z akceptowaniem dzieci, okazywaniem im miłości i wsparcia. Ujawniona w teście skłonność do emocjonalnego odrzucania dzieci przez tę kategorię przestępców wyjaśnia – poniekąd – to, czego się dopuścili, czyli znęcanie się nad dziećmi, uchylanie się od świadczeń materialnych na rzecz rodziny (niealimentacja) a także porzucanie dzieci.

Warto zwrócić uwagę, że rodzice skazani za przestępstwa przeciwko rodzinie na tle pozostałych badanych wyróżniają się wyraźnie nasiloną tendencją do stosowania nadmiernych wymagań wobec dzieci. Celują w tym ojcowie, winni przestępstw przeciwko rodzinie osiągający średnio wyniki niemal 2 steny wyższe niż populacja normalizacyjna. Stawianie dziecku zadań ponad jego możliwości może wiązać się z rygorystycznym stylem wychowania obecnym bardzo często w rodzinach osób stosujących dotkliwe kary cielesne i inne formy bezwzględnej egzekwowania od dzieci wymagań. Z tego rodzaju praktykami wychowawczymi najprawdopodobniej mamy do czynienia w rodzinach osób skazanych za przestępstwa związane z przemocą domową.

W zakresie postawy niekonsekwentnej różnice między porównywanymi grupami są nieistotne statystycznie. Warto jednak zauważyć, że u matek obserwuje się zdecydowanie wyraźniejszą niż u ojców tendencję do niekonsekwentnego postępowania z dziećmi.

Dyskusja wyników i wnioski

Uzyskane wyniki badań potwierdziły przypuszczenie o niekorzystnych wychowawczo postawach rodzicielskich uwięzionych rodziców. Matki są najczęściej nadopiekuńcze

i niekonsekwentne, a ojcowie zbyt wymagający. Ponadto przejawianie niewłaściwych postaw rodzicielskich związane jest z rodzajem popełnionego przestępstwa. Sprawcy czynów przeciwko rodzinie – zarówno kobiety jak i mężczyźni - jako rodzice wykazują tendencję do odrzucania swoich dzieci, a ponadto są zbyt wymagający. Matki winne przestępstw przeciwko rodzinie wyróżniają się ponadto niskim poziomem postaw opiekuńczych i brakiem poszanowania autonomii dzieci.

Wyniki badania postaw rodzicielskich skazanych kobiet są dużym stopniu zgodne z rezultatami wcześniejszych badań. Badane matki, podobnie jak skazane, które badała E. Piotrów (2009), cechuje postawa nadopiekuńcza oraz postawa ograniczania naturalnej swobody i niezależności dziecka. W zakresie postawy akceptacji uzyskały one wyniki przeciętne, podczas gdy skazane badane przez E. Piotrów ujawniły nadmierną skłonność do akceptowania dzieci. Różnica ta może wynikać z faktu, że blisko połowa kobiet z obecnych badań odbywa karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko rodzinie, będące przejawem drastycznego braku troski o dzieci. Tymczasem kobiety uczestniczące w przywoływanych badaniach E. Piotrów to głównie matki, które przebywają w izolacji penitencjarnej razem ze swoimi dziećmi.

Wyłaniający się z obecnych badań obraz postaw rodzicielskich matek skazanych za przestępstwa przeciwko rodzinie zgodny jest z wynikami badań uzyskanych przez A. Latoś (2012). Badane przez nią kobiety to osadzone odbywające karę pozbawienia wolności za dzieciobójstwo, które przed dokonaniem czynu przestępnego stosowały wobec swoich dzieci różnorodne formy przemocy. W relacjach z dziećmi przyjmowały one postawy górowania nad dzieckiem oraz nadmiernego dystansu wobec dziecka. Są to style postępowania z dzieckiem bardzo zbliżone do postępowania sugerowanego przez postawy odrzucenia i nadmiernych wymagań, które są charakterystyczne dla uczestniczących w obecnym badaniu matek popełniających przestępstwa przeciwko rodzinie.

Przedstawione badania postaw rodzicielskich ojców pozbawionych wolności są przypuszczalnie pierwszymi jakie opublikowano. Dotychczas bowiem skupiano się na rodzinach pochodzenia przestępców i retrospektywnej ocenie przez nich postaw rodzicielskich ich ojców (np. badania E. Olszewskiej, 2012), pomijano zaś pomiar funkcjonowania przestępcy w roli ojca. Ujawniona w obecnych badaniach specyfika postaw rodzicielskich skazanych ojców na tle skazanych matek może pomóc ukierunkować

konstruowanie programów podnoszenia kompetencji wychowawczych w toku resocjalizacji penitencjarnej, uwzględniających płeć skazanych.

Uzyskane rezultaty badań skłaniają do sformułowania kilku postulatów praktycznych, które mogą być wykorzystane przez wychowawców i psychologów w pracy penitencjarnej z rodzicami pozbawionymi wolności:

- 1) Korzystne byłoby diagnozowanie postaw rodzicielskich osób osadzonych będących rodzicami, co pozwoliłoby na dobór odpowiednich oddziaływań resocjalizacyjnych. W tym celu warto by wyposażyć personel penitencjarny w odpowiednią wiedzę i umiejętności korzystania z narzędzi do badania funkcjonowania jednostki w roli rodzica. Odpowiednio dobrane metody pracy z uwięzionymi rodzicami, uwzględniające wyniki diagnozy, stwarzają szanse skorygowania wadliwych postaw rodzicielskich.
- 2) Niezbędne wydaje się podnoszenie świadomości pedagogicznej osadzonych matek i ojców. W tym celu należałoby organizować dla nich specjalistyczne doradztwo pedagogiczne i psychologiczne na temat wychowywania i opieki nad dziećmi.
- 3) Korygowanie wadliwych postaw rodzicielskich i stylów wychowawczych skazanych powinno odbywać się przede wszystkim poprzez ich uczestnictwo w programach penitencjarnych nakierowanych na rozwijanie umiejętności rodzicielskich (m.in. rozwiązywania konfliktów, właściwych sposobów komunikowania się z małym dzieckiem i nastolatkiem, okazywania uczuć, właściwego doboru kar i nagród z uwzględnieniem znajomości warunków skutecznego karania i nagradzania, organizowania atrakcyjnych sposobów spędzania czasu wolnego z dzieckiem). Konstruowanie i realizowanie takich właśnie programów powinno się traktować jako zadanie priorytetowe w resocjalizacji penitencjarnej.
- 4) Niezwykle ważne dla readaptacji skazanych są organizowane przez zakłady karne inicjatywy służące podtrzymywaniu kontaktów i więzi rodzinnej osadzonych matek i ojców z ich dziećmi i partnerami życiowymi. Spotkania te są bowiem dla nich okazją do wykorzystania poznanych, pożądanых sposobów postępowania z dziećmi, a także do zaobserwowania zachodzących w tym zakresie przeobrażeń.

Przedstawione badania pozwalają spojrzeć na skazanych rodziców przez pryzmat ich postaw rodzicielskich. Dokonanie pełnej diagnozy ich funkcjonowania w roli matek i ojców,

uwzględniającej także preferowane style wychowania, poglądy na karanie i nagradzanie, więzi z rodziną, poczucie odpowiedzialności za rodzinę oraz wiele innych zmiennych jest wyzwaniem dla dalszych badań. Kolejnym ważnym przedsięwzięciem badawczym powinna być ocena skuteczności realizowanych w warunkach zakładu karnego programów poprawiania kompetencji wychowawczych skazanych matek i ojców.

Abstract: Parental attitudes of imprisoned mothers and fathers

In the article the analysis of parental attitudes mothers and fathers serving a penalty of imprisonment has been made. Attitudes of 50 women and 50 men who are the parents of children up to 18 years of age were compared. They brought their stay in the penitentiary. In the Questionnaire Parental Attitudes M. Plops convicted fathers achieved high scores in the sub-requirements, while low scores in the attitudes of autonomy and protection. In turn, convicted mothers have a clear tendency to show overprotective and inconsistent attitude towards children. The perpetrators of crime against the family compared to the parents convicted of common crimes are significantly less likely to accept their children and are significantly more demanding towards their offspring. The results of the study clearly indicate that respondents unsuitably fulfill parent roles, which is likely to be related to interpersonal relationships in their families. It has been suggested that penitentiary work with convicted parents should provide a comprehensive and systematic diagnosis of the attitudes of parental prisoners and raise their pedagogical awareness, for example by developing the ability to communicate with the child, the proper selection of punishments and prizes, showing the feelings.

Key words: parental attitudes, domestic violence, convicted of domestic violence, pedagogy of convicts

Bibliografia

- [1] Adamska E., Wawrzyk M., Owsianka D. (2009). *Skazana matka w izolacji więziennej*. W: I. Dybalska (red.). *Kobieta w więzieniu – polski system penitencjarny wobec kobiet w latach 1998-2008*. Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa.
- [2] Bradshaw J. (1994), *Zrozumieć rodzinę*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa.

- [3] Forward S. (1992). *Toksyczni rodzice*. Wyd. Jacek Santorski, Warszawa.
- [4] Jurek K. (2011). *Praktyczne wykorzystanie IBM SPSS Statistics*. Wyd. KUL, Lublin.
- [5] Latoś A. (2012). *Zabiłam własne dziecko... Studium przypadków zabójczyń dzieci oraz możliwości ich resocjalizacji*. Wyd. UKW, Bydgoszcz.
- [6] Olszewska E. (2012). *Środowisko rodzinne młodych mężczyzn popełniających przestępstwa*. Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław.
- [7] Piotrów E. (2009). *Postawy rodzicielskie skazanych matek oraz ich uwarunkowania*. W: A. Jaworska (red.). *Resocjalizacja: zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*. IMPULS, Kraków.
- [8] Płopa M. (2008). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. IMPULS, Kraków.
- [9] Sikora D. (2010). *Nagrody i kary w wychowaniu rodzinnym, a sytuacja szkolna uczniów gimnazjum*. Wyd. UMCS, Lublin.
- [10] *Ustawa z dnia 6. czerwca 1997 roku – Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. Nr 90, poz. 557).
- [11] Williams K., Papadopoulou V., Booth N. (2012). *Prisoner's childhood and family backgrounds. Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study of prisoners*. Ministry of Justice Research Series 4/12, March 2012.
- [12] Zajęcka B. (2007). *Dolegliwość kary pozbawienia wolności odczuwana przez skazane kobiety*. W: S. Badora, R. Stojcka-Zuber (red.). *Pedagogika wobec problemów opieki i resocjalizacji*. Wyd. PWSZ, Tarnobrzeg.